

OS INCÉNDIOS, UNHA REFERÉNCIA NECESÁRIA

A mellor maneira de prevenir os incendios é manter unha política forestal ecoloxicamente axeitada.

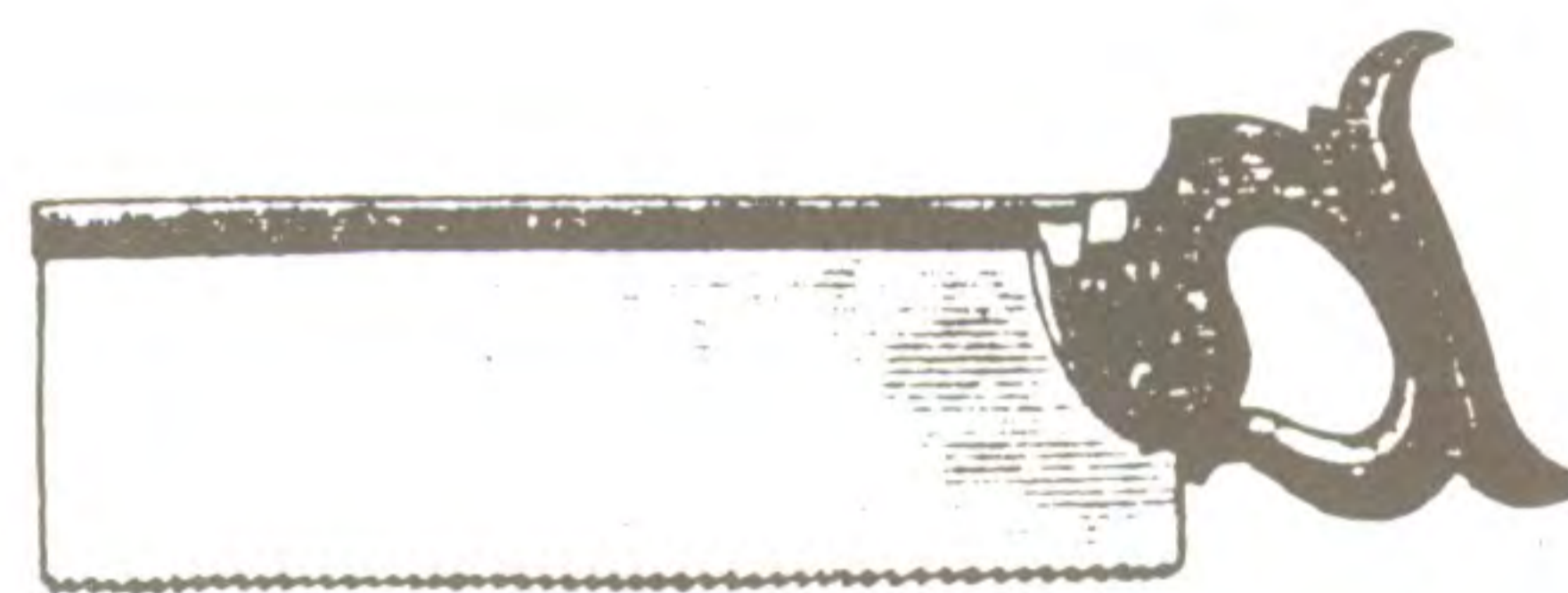
XESÚS PEREIRAS LÓPEZ

A hora de plantexar unha política forestal podemos partir de varias direccións distintas, pero sempre deberemos compatibilizar as tres funcións, repetidas até a fartura en todos os traballos especializados, que o monte ten que cumprir, que son: a función de conservación, a produtiva e a social.

Pero hai un punto de vista que ten que penetrar no debate da política forestal e é o dos incendios. Nun país, no que leva ardido ao redor do millón de hectáreas nos últimos vinte anos (a terceira parte da superficie de Galiza), no que se producen máis de dous mil incendios anuais de media, nos que ás perdas económicas directas hai que engadir a perda de solo por erosión, os problemas da rexeneración

vexetal, os cambios climáticos, a contaminación de augas e ar, a redución da fauna, etc..., constituíndo un impacto negativo xeralizado en todo o país, calquer intento que se faga de planificar os usos do monte ten que ter presente este problema, e non como até agora que o único que se contemplaba era o intentar reducir a extensión das áreas afectadas polo lume con franxas corta-fogos.

Pois ben, imos analizar como os incendios deben orientar a política forestal. Para iso imos ver as causas de fondo dos mesmos, os problemas que poden incidir na ocorrencia en tan alta frecuencia dos fogos no noso monte e, ao mesmo tempo, iremos apuntando as directrices que se deberan adoptar para solucioná-los.

CAUSAS DE FUNDO DOS INCENDIOS FORESTAIS E SOLUCIONS A ADOPTAR

1. O problema dos montes en mao-comun.

Que gran parte dos incendios en montes comunais foron provocados como reacción pola apropiación destes montes polo Estado é algo que está na mente de todos os estudosos do tema. Esta reacción non foi só motivada pola apropiación en si, senón tamén porque os usos tradicionais que os labregos facían no monte quedaban excluídos (1).

A este respecto as estadísticas falan por si soas. Na década do 69 ao 78 tiña ardido o 64,81% da superficie arborada dos montes comunais, mentres que só ardera o 6,65% da superficie arborada particular (ver cuadro), se ben, hai que sinalar, que na seguinte década se vai incrementar a superficie queimada nos particulares.

Montes en mao comun

Superficie arborada 283.404

Superficie arborada queimada (1969-78)
163.220

% Superficie arborada queimada 64,81%

Montes particulares

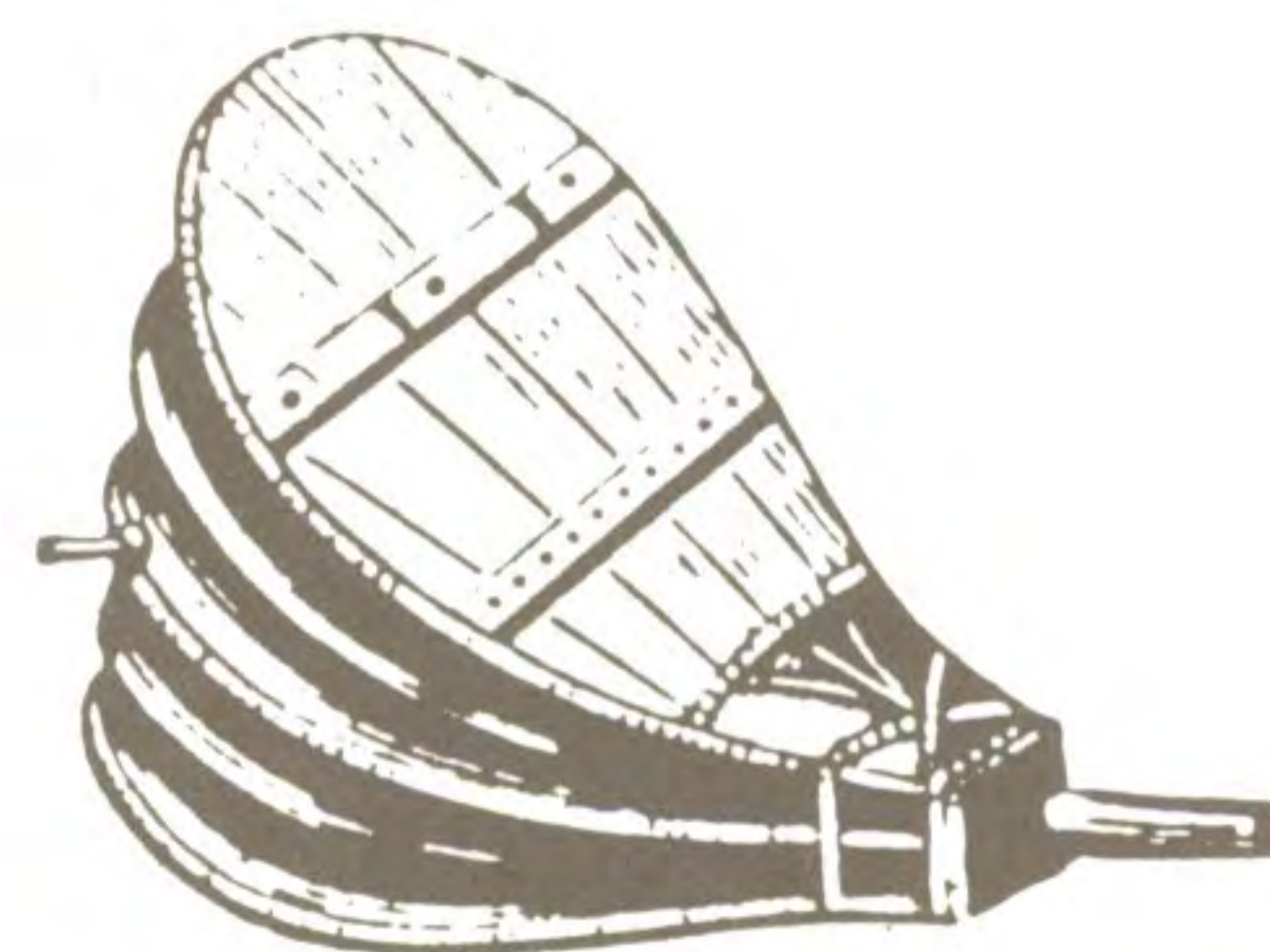
Superficie arborada 843.051

Superficie arborada queimada (1969-78) 56.105

% Superficie arborada queimada 6,65%

Fonte: - Para a S. arborada, o Anuario Estadística Agraria, 1982

- Para a S. arborada queimada, as Estadísticas da Consellería de Agricultura.

Con relación a estes montes comunais aínda están por resolver moitos problemas: lentitude nas devolucións, conflitos de propiedade e lindes, moitos son devoltos endevedados de tal xeito que os veciños teñen que pagar dévedas por actividades que realizou o ICONA na súa nefasta actuación, tamén existen enfrontamentos e falta de operatividade nalgunhas xuntas veciñais, non se presta o

superficies preferentemente a repovoar con árbores caducifolias autóctonas.

No referente aos enfrontamentos no seo das comunidades veciñais, normalmente son producidos polas discrepancias sobre os usos que se lle vai dar ao monte. Cremos que, favorecendo unha utilización diversificada do mesmo, os conflitos se reducirían. Sendo esta xa a solución que adoptaron os

asesoramento a aqueles que non queren consorciar, os consorcios ou convénios semente van dirixidos á produción de piñeiros e eucaliptos, etc... (Para coñecer a opinión dos veciños pode-se consultar, ademais do informe SADEI, o informe do Goberno Civil de Pontevedra (2)).

E preciso, polo tanto, acelerar os procesos de devolución e solucionar os contenciosos pendentes. A Administración debe emprender un cambio de actitude, de tal xeito que lle resulte de fiar aos paisanos e evitar as desconfianzas mútuas que até agora se daban.

En canto aos convénios, estes deben ir dirixidos a potenciar a diversidade de usos do monte, e non limitar-se á produción de especies de turnos curtos. Calquer que sexan as condicións do convénio, mesmo cando vaia dirixido preferentemente á plantación de piñeiros ou eucaliptos, deberán-se reservar unhas superficies mínimas, adaptábeis a cada monte, para especies arborícolas autóctonas, incluíndo tamén ao castiñeiro. Pensamos que deberían de gozar de condicións especiais, mais favorábeis, aquelas comunidades que decidan adicar as súas

veciños nalgún caso, pactando por uns anos o parcelado de certas áreas do monte que algun veciño ou grupo de veciños destinaban a un uso diferente ao resto, transcurridos os anos o pacto é de novo revisado. Aínda que esta pode ser unha solución en comunidades moi enfrontadas, o aproveitamento diversificado pensamos que debera facerse de xeito comunal.

Para solucionar a falta de asesoramento é necesario crear un Servizo de Extensión Forestal comarcalizado que asesore a todo tipo de propietario forestal coas novas directrices que o sector debera ter.

2.- Os usos do monte

O monte na Galiza tradicional non era alleo ao sistema agrícola-gandeiro, de tal xeito que podemos falar dun sistema agro-silvo-pastoral integrado (3), (4) e (5).

Entre as funcións que o monte cumpría neste sistema, seguindo a BOUHIER, destacan:

a) Era utilizado para **obter o estrume**, que, unha

vez transformado en esterco (misturado coas dexeccións do gando), constituía a base do abonado das terras de cultivo. Neste sentido, sobresaé o toxo, que, debido á súa facilidade de rebrote e á súa intensidade produtiva, foi sementado en case toda Galiza.

Esta dependéncia do abono orgánico obtido no monte limitou, segundo Bouhier, a extensión das terras adicadas ao cultivo intensivo a un 30-50% da superficie total dispoñible polo labrego. Isto explica, en parte, a grande superficie que o monte baixo ocupa na Galiza, e podemos comprender o interese que os campesiños tiñan de evitar o lume nestas zonas.

b) O monte tamén era **zona de pasto** para o gando, mesmo nalgúns zonas permanecía todo o ano no monte. Nel pacían non só as vacas, tamén ovellas, cabras e cavalos, realizando unha forte presión sobre o mato.

É importante sinalar que, ás veces, se facían queimas para aproveitar o pasto que aparecía despois do lume. Non se pode rexeitar esta práctica como causante de incendios no monte baixo nos nosos días, cando xa non hai tanto interese en preservar certas áreas para o esquilme.

c) No monte tamén se obtiña **leña e madeira**.

d) Tamén se realizaban **cultivos de cereal** nas rozas, cavadas ou estivadas, consistentes en quei-

mar o mato para aproveitar a fertilidade efímera que segue á queima; unha vez realizada a colleita a terra, a terra era de novo abandonada.

Estes usos están na actualidade moi reducidos na maior parte do país, incidindo nisto varias causas: unhas, inpedindo-as, como as repovoacións, a emigración; outras, facendo-os innecesarios, como a xeneralización dos fertilizantes químicos ou a

modernización das cortes, que xa non precisan ser estradas co estrume, etc..., pero tamén, e cito textualmente a SINEIRO, "faltou unha decidida promoción pola Administración dunha gandeiría ligada á terra, favorecendo indirectamente máis a unha gandeiría con outras especies e non baseada na utilización dos recursos forraxeiros propios" (6).

Todo isto tivo como consecuencia o arrendamento do monte do sistema agro-silvo-pastoral, producindo unha falta de interese dos campesiños por estas zonas e facilitou o acúmulo de grandes cantidades de biomasa (7).

Para integrar de novo o sistema, e interesar aos labregos polo monte, é necesario adoptar unha serie de medidas que seguro que contribuirían a reducir os incendios: transformación de áreas de mato en pasteiros (8); utilización do gando non só no monte baixo, senón tamén baixo arborado (9), favorecer usos que hoxe están marxinados, como a recollida de frutos, cogumelos, aproveitamento melífero, etc... Tamén sería necesario non aumentar as superficies repovoadas con piñeiros e eucaliptos e cambiar a distribución das que xa o estexan na actualidade (hai áreas repovoadas con estas especies que podían sustentar pastos e especies caducifolias, e tamén existen zonas de monte baixo que si poderían ser repovoadas (10).

Encanto a certos usos tradicionais que puidesen contribuir ao incremento dos incendios (queimas

para aproveitar o pasto, as estivadas), pensamos que coas transformacións expostas anteriormente se reduciría a súa necesidade (habería máis superficie a pastos); nos casos en que isto non sucedera será necesario regulá-las para que, se non se poden evitar, se realicen de xeito moi restrinxido e controlado. Así MONTSERRAT (11) propoñía para queiroiros cantábricas pequenas superficies (50-200

m/2 máximo) queimadas en distintas etapas para obter un mosaico diversificado moi útil para explotación con ovellas e mesmo para produción melífera, repetindo sempre as árbores que apareceran, que actuán bombeando fertilidade.

3.- O mercado da madeira

Temos que resaltar que hai unha coincidencia nos autores en sinalar a falta de claridade deste mercado e a súa especialización nun so tipo de produción

(para un estudo en profundidade consulte-se o traballo de FERNANDEZ LEICEAGA (5).

Á multitude de produtores, para nada asociados, une-se a actuación dos intermediarios madeiristas que manteñen o control do mercado; mesmo aínda que haxa un incremento na demanda os madeiristas utilizan as subastas que fai o ICONA para completar o seu cupo de abastecimento, o que lles permite seguir fixando á baixo os prezos que paga aos produtores (12).

Se temos en conta ademais o exceso de oferta pola abundancia da madeira queimada, que é valorada igual polas industrias da pasta de papel e, endebén, é pagado a menor prezo aos produtores, se temos en conta, pois, todo isto, a necesidade de controlar este mercado parece clara. Tamén haberá que favorecer a asociación de produtores e a diversificación da produción. Neste sentido, as madeiras nobres terán importancia crecente. Somente corrixindo as distorsións deste mercado poderán-se sentar as bases para atallar os incendios.

4. A inflamabilidade das especies vexetais

Non todas as especies se comportan da mesma maneira ante o lume, nen todas arden coa mesma facilidade.

Segun o seu comportamento con relación ao lume, hai que destacar a existencia de especies adaptadas a el, que resisten o fogo dalgunha maneira e ademais se ven favorecidas por el; son as chamadas verdadeiras pirófitas, como, por exemplo, o toxo

ou o eucalipto (poden rebrotar perfectamente da cepa despois do incendio, pero, ademais, as altas temperaturas acadadas favorecen a propagación a partir das sementes).

Tampouco todas arden coa mesma facilidade, as que millor o fan son os piñeiros, seguidos dos eucaliptos e as de mais difícil combustión son as frondosas autóctonas (13). Nesta mesma dirección apuntan os índices de Igniscibilidade Real, calculados en base ás superficies queimadas de cada especie con relación á superficie que ocupan. Estes índices para o Estado Español son (14):

Piñeiro insigne	I = 2,17
Eucalipto	I = 1,98
Castiñeiro	I = 0,1
Carvallos	I = 0,09

As especies do mato están no máximo de facilidade de combustión. Se temos en conta que as nosas repovoacións non son bosques no senso ecolóxico, senón "matorrais arborados" (15), combinando-se

neles as especies de máxima igniscibilidade, non é de extrañar que alguén lles chamara "montes butaneiros" (16), e que ardan con tanta facilidade ao chegar o verán.

Tamén temos que sinalar que a incidencia sobre o meio físico depende das temperaturas acadadas no incendio, e son moi superiores nos montes repovoados que cando arde un bosque climácico. Polo que se refire á rexeneración da vexetación despois do lume, está demostrado que as áreas mais conservadas (mais próximas ao bosque climácico) non só arden con mais dificultade, senón que, ademais, se o incendio chega a producir-se, rexeneran millor e cunha maior diversidade que aquelas zonas mais degradadas (17).

Por todo isto, os matos repovoados con especies moi combustíbeis deben ser considerados como calquer "indústria perigosa" e a Administración deberalle aplicar as restricións que lle correspondan. A Administración tamén deberá favorecer a evolución dos montes cara estados de maior madurez ecolóxica para prevenir os incendios e reducir os seus efectos negativos.

Como corolario a este apartado, unha referencia ao punto primeiro da Declaración de Atenas (1987), na que participaron políticos e científicos galegos, que di: "Debe prestar-se mais atención á utilización de especies mais resistentes aos incendios e menos

inflamábeis, para a reconstrución do bosque, segun as condicións ecolóxicas locais, e dar un tratamento mais apropiado ás árbores e arbustos autóctonos, co fin de obter unha estrutura mais resistente aos incendios".

Conclusión

Unha política forestal ecoloxicamente axeitada é a millor maneira de prevenir os incendios forestais. Non é esta unha proposición de ecoloxistas radicais, senón que coinciden nisto os mais prestixiosos científicos internacionais (vexan-se, por exemplo, as propostas dos encontros co ICONA de científicos, auspiciadas polo Comité de Participación Pública na Comisión Interministerial de Medio Ambiente en maio de 1985, ou vexa-se a Declaración de Atenas, xa citada, ou as conclusións, que aprobou a maioría do Parlamento Galego, das Xornadas sobre incendios celebradas en Santiago en maio de 1987). Pero, apesar de tan fundadas opinións, os responsábeis do sector forestal no noso país seguen a facer ouvidos xordos e negan-se a recoñecer o que mesmo afirmou un ex-director xeral do Meio Ambiente do Goberno central: ".. a causa profunda de que os incendios se dupliquen cada ano é a política forestal seguida até o momento..." (18).

BIBLIOGRAFIA

(1) Informe SADEI (1976). Enquisa do ICONA non publicada, pero houbo filtracións á prensa, ver *Quercus*, 11.

(2) GOBERNO CIVIL DE PONTEVEDRA (1985). *Informe sobre incendios forestais*. Serv. Prov. de Protección Civil.

(3) BOUHIER, A. (1979). *La Galice*. Tese Doutoramento. Univ. Poitiers.

(4) GROOME, H. (1987). "Elementos históricos que subyacen al problema de los incendios forestales". Ponencia presentada as Xornadas Técnicas sobre a problemática dos Incendios Forestais. Santiago.

(5) FERNANDEZ LEICEAGA, J. (1986). *O Monte na Galiza*. Tese Doutoramento. Univ. Santiago.

(6) SINERO, F. (1982). "Aspectos del uso ganadero del monte para la producción de carne". XXII Reunión da SEEP. A Coruña.

(7) Para ver a magnitude destes acúmulos e todo o referente ao comportamento do malto tras a queima ver:

CASAL, M. (1982). Sucesión secundaria en vegetación matorral de Galicia tras dos tipos de perturbación: incendio y roza. Tese Doutoramento. Univ. Sevilla

(8) Ver Sineiro, op. cit.

(9) RIGUEIRO, A. (1985). "La utilización del ganado en el monte arbolado gallego, un paso hacia el uso integral del monte". En: *Estudios sobre prevención y efectos ecológicos de los incendios forestales*. ICONA. MAPA. Madrid.

(10) DIAZ-FIERROS, F. (1985). "Límites físicos a la producción agraria en Galicia". *Papeles de Economía*, 17.

(11) MONSERRAT, P. (1978). "El incendio de pastizales y sus peligros". *Pastos*, 8 (1).

(12) CASAL, B. (1984). *A Galicia Campesina*. Galaxia. Vigo.

(13) MAPA (1981). *Técnicas para defensa contra incendios*. ICONA.

(14) CASTROVIEJO, S. e outros (1985). *Política forestal en España*. Monografía de *Quercus*, 19.

(15) FOLCH, R. (1977). *Sobre ecologismo y ecología aplicada*. Ketres Ed. Barcelona.

(16) PARRA, F. (1983). "¿Arde el país?". *El País*, 5 agosto.

(17) CASAL, M. e outros (1984). *La regeneración de los montes incendiados en Galicia*. Publicacións da Univ. Santiago.

(18) SAENZ, C. (1984). "¿Por qué arden nuestros bosques?". *Quercus*, 15.